

دائرة علوم استراتيجيات و تدوير
پروژه توسعه مطالعات استراتژیک
Quarterly.risstudies.org

Article history:
Received 11 Jul 2023
Accepted 20 Sep 2023
Published online 13 Feb 2024

Strategic Studies Quarterly

Volume 26, Issue 4, pp 29-50

P-ISSN: 1735-0272
E-ISSN: 2980-910X

Political Parties and Their Impact on Security Governance in the Islamic Republic of Iran

Haydar Shahriari

Assistant. prof of Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran

* Corresponding author email address: Heidar.shahriari@shirazu.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Shahriari, H. (2024). Political Parties and Their Impact on Security Governance in the Islamic Republic of Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 26(4), 29-50. Doi: [10.22034/SRQ.2024.421651.4112](https://doi.org/10.22034/SRQ.2024.421651.4112)

© 2024 the authors. Published by Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the concept of a security governance model—where public and private sectors collaborate with the government to provide security—has drawn significant interest. It's potential impact on reducing security costs has prompted scholars in the field of politics and security across various countries to explore its characteristics, implementation methods, influencing factors, and underlying foundations.

While limited theoretical and practical work has been conducted on this issue, it appears that political parties play a crucial role in security governance within different societies, including Iran. Recognizing their significance in providing security, both the broader political society and security practitioners should prioritize their establishments in programs and policies to ensure comprehensive security.

This paper aims to examine the influence of political parties on security governance. It assumes that political parties significantly impact security governance through functions such as promoting accountability, fostering culturalization, and facilitating coordination among security agencies (which form the foundations of security governance). Additionally, political parties contribute to increased participation from public and private sectors, resource accumulation for providing security, and the advancement of decentralized policy-making and decision-making (which serve as indicators of effective security governance).

Methodology

This study adopts the theory of structure-agent or structuration. According to this approach, both structuralism and voluntarism represent single-causal and simplistic views that fail to fully analyze complex events in human society. Consequently, a synthesis of these perspectives is necessary. While structuralism emphasizes the supremacy of structures, attributing socio-political events to their influence, voluntarism takes the opposite stance. In the voluntarism perspective, the role of the human agent is central, and structures are seen as products of voluntary action.

However, the structuration theory adeptly combines these two perspectives in a nuanced and innovative manner, effectively addressing criticisms of the methodology. According to Anthony Giddens, one of the early proponents of this theory, the interaction between agents and structures situates actors within their action environment. Consequently, the outcomes of individual actions are shaped by both the specific actions themselves and the broader contextual framework. These structures play a dual role: they mediate agents' actions, that is, shaping the conditions within which those actions occur, while also undergoing reconstruction through those very actions.

This paper seeks to examine the role of political parties in security provision within the security governance model, drawing on structuration theory. By adopting this approach, we gain insights into the geographical, cultural, and political structures that either constrain or enhance the influence of political parties in Iran. Additionally, it enables statesmen to grasp the limitations and capabilities of political parties, emphasizing their pivotal role as a decisive factor in achieving effective and comprehensive security within the security governance framework.

Result and discussion

The initial step toward developing security governance in Iran involves the establishment of robust political parties. Subsequently, socio-cultural structures must be crafted, alongside the realization of security governance indicators. These structures encompass important metrics such as culturalization, public acceptance, coordination, and responsibility. Their significance is such that constructing an effective security governance model hinges upon them.

Governance indicators involve various metrics, including private and public sector participation, decentralized policy implementation and decision-making, resource mobilization for security, geographical decentralization, and the cultivation of a comprehensive security perspective. Consequently, statesmen play a crucial role in recognizing the significance of political parties. Simultaneously, their attention to historical and existing structures is vital for realizing an effective security governance model that aligns with Iran's present and future context.

The current model of security governance in Iran is both desirable and necessary. It is desirable because citizens have the right to participate in political and security affairs. Moreover, it is necessary due to the complexities of providing security in today's decentralized, complex, and interconnected world. Achieving cost reduction and optimizing security mechanisms require active participation from both the public and private sectors within the security governance framework. Iran, like any other country, is intricately connected to the global network of governance. Therefore, understanding the efficiency and necessity of such a model is crucial. An important question for future research is to what extent the existing political system is prepared to adapt and embrace the requirements and dimensions of the security governance model.

Keywords: *Security Governance; Culturalization; Political Parties; Security Provision; Public and Private Sector.*

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشکده مطالعات راهبردی

Quarterly.risstudies.org

تاریخچه مقاله

دریافت شده در تاریخ ۲۰ تیر ۱۴۰۲

اصلاح شده در تاریخ ۱۰ شهریور ۱۴۰۲

پذیرفته شده در تاریخ ۲۹ شهریور ۱۴۰۲

منتشر شده در تاریخ ۲۴ بهمن ۱۴۰۲

فصلنامه مطالعات راهبردی

دوره ۲۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۲، پیاپی ۱۰۲، صفحه ۲۹-۵۰

شاپای چاپی: ۱۷۳۵-۰۷۲۷

شاپای الکترونیکی: X-۹۱۰۸-۲۹۸۰

احزاب سیاسی و حکمرانی امنیتی در جمهوری اسلامی ایران

حیدر شهریاری

استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

ایمیل نویسنده مسئول: Heidar.shahriari@shirazu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

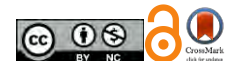
نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

شهریاری، حیدر. (۱۴۰۲). احزاب سیاسی و حکمرانی امنیتی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۶(۴)، ۲۹-۵۰.

Doi: 10.22034/SSQ.2024.192302

© ۱۴۰۳ حق نشر (کپی رایت) این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY 4.0) صورت گرفته است.

طرح الگوی حکمرانی امنیتی در چند دهه اخیر (مشارکت بخش‌های عمومی و خصوصی در کنار دولت برای تأمین امنیت) و فواید و آثار آن در کاهش هزینه‌های تأمین امنیت از سوی جامعه سیاسی، برخی از محققان امنیتی-سیاسی کشورهای مختلف را واداشته تا در مورد کم‌وکیف، راه‌ها، عوامل و بسترهای تحقق آن به تحقیق و جستجو بپردازند. گرچه به لحاظ نظری و کاربردی، مطالعات اندکی در خصوص عوامل و بسترهای تحقق آن صورت پذیرفته، اما به نظر می‌رسد یکی از عوامل و بسترهای مهم تحقق این امر در جوامع سیاسی مختلف (از جمله ایران)، توسعه احزاب سیاسی و نقش‌آفرینی آن‌ها در این مهم باشد. این نوشتار با هدف بررسی نقش احزاب در تحقق حکمرانی امنیتی و با طرح سؤال از مناسبات این دو، بر این فرض است که احزاب سیاسی با کارویژه‌هایی همچون افزایش مسئولیت‌پذیری، فرهنگ‌سازی، ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌ها و نهادهای تأمین امنیت (به‌عنوان بسترهای تحقق حکمرانی امنیتی) از یک‌سوی و افزایش مشارکت بخش‌های خصوصی و عمومی، تجمیع منابع تأمین امنیت، ارتقای سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات غیرمتمرکز و غیره (به‌عنوان شاخص‌های حکمرانی امنیتی) از سوی دیگر، در تحقق الگوی حکمرانی امنیتی نقش بسزایی دارند. نوشتار حاضر، علاوه بر دست‌یافتن به نتایج فوق از رهگذر روش تبیینی-علی و با رویکرد ساختار-کارگزار، دارای نوآوری‌های نظری و تطبیقی برای تحقیقات مرتبط در آینده و نیز کاربردی است برای کارگزاران سیاسی-امنیتی خواهد بود تا از رهگذر آن، مسائل امنیتی و شیوه‌های تأمین آن را با نگاهی نو و عملیاتی جستجو کنند.

کلیدواژه‌گان: حکمرانی امنیتی، ساختار سازمانی قوی حزبی، امنیت منشوری، فرهنگ‌سازی تأمین امنیت.

مقدمه

مدل حکمرانی و حکمرانی امنیتی به‌عنوان یکی از ابعاد آن، مدلی است که در آن، بخش‌های مختلف جامعه از جمله بخش‌های عمومی و خصوصی در ابعاد فروملی، ملی و حتی بین‌المللی در کنار حکومت مرکزی، در تصمیم‌گیری مسائل مختلف از جمله مسائل امنیتی و اجرای آن‌ها نقش دارند. به تعبیر الکه کراهمان^۱ به‌عنوان واضع مدل حکمرانی امنیتی، گرچه چنین مدلی در کشورهای توسعه‌یافته حوزه آتلانتیک (آمریکای شمالی و اروپای شرقی) از گذشته‌های دورتر وجود داشته اما به‌صورت آکادمیک و علمی مفهوم‌سازی و نظریه‌پردازی در مورد آن صورت نگرفته است. این مدل به دلیل هزینه‌های کم‌تر، مشارکت بخش‌های مختلف جامعه، افزایش مسئولیت‌پذیری افراد و دستیابی سریع‌تر و آسان‌تر به تأمین امنیت، مورد توجه بسیاری دیگر از کشورها از جمله کشورهای در حال توسعه قرار گرفته است. همچون حکمرانی و گونه‌های مختلف آن نظیر حکمرانی شبکه‌ای، حکمرانی منابع طبیعی، انرژی، آب و غیره که نیازمند بسترها و عواملی به‌منظور تحقق آن است، مدل حکمرانی امنیتی نیز نیازمند عوامل و بسترهایی است. این بسترها و عوامل طیف وسیعی از شرایط اقتصادی، جغرافیایی، محیطی و فرهنگی-اجتماعی تا عواملی همچون اراده کارگزاران سیاسی، همکاری‌ها و تعاملات نیروهای اجتماعی و رشد و توسعه احزاب را در برمی‌گیرد. به‌نظر می‌رسد یکی از عوامل بسترساز و رانشگر تحقق الگوی حکمرانی امنیتی، نه‌تنها احزاب باشند بلکه مهم‌ترین عامل نیز هستند. نقش احزاب، به معنای واقعی کلمه، آن‌چنان حائز اهمیت است که چنانچه جامعه سیاسی به‌صورت عام و کارگزاران حکمرانی امنیتی به‌صورت خاص، نقش احزاب در تأمین امنیت جامعه را دریابند، توسعه احزاب را در اولویت برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های خود جهت تأمین امنیت به معنای همه‌جانبه آن قرار خواهند داد.

ایران امروزی از این حیث با پرسش‌ها و دغدغه‌های امنیتی مختلفی روبروست که به‌صورت ناخودآگاه و گاهاً خودآگاه در ذهن هر ایرانی، چه اندیشمند و چه شهروند عادی، دائماً در غلیان و جریان است: از جمله اینکه امنیت چیست؟ آیا صرفاً زنده‌بودن یا در معرض عدم تهدید جانی قرارنگرفتن به معنای داشتن امنیت است؟ موضوع امنیت چیست؟ آیا می‌بایست صرفاً مقامات و دستگاه‌های حکومتی امنیت داشته باشند یا شهروندان نیز از حداقلی از امنیت برخوردار باشند؟ چه چیزی امنیتی است؟ آیا به‌خطراتادن حیات نسل‌های جوان و آینده به‌خاطر مسائل زیست‌محیطی، مهاجرت نخبگان، شکاف نسل‌ها و غیره از مسائل امنیتی است یا صرفاً یک چالش، زمانی امنیتی است که مقامات سیاسی آن را یک مسئله امنیتی بدانند؟ امنیت را چگونه می‌توان تأمین کرد؟ آیا صرفاً از طریق تجهیزات نظامی همچون موشک و پهباد و غیره تأمین می‌شود، یا اینکه می‌بایست دیگر بخش‌های جامعه، گروه‌ها و آحاد شهروندان را برای تأمین امنیت به یاری طلبید؟ طرح این سؤالات و یافتن پاسخ‌ها و راهکارهای عملی بدان‌ها، ضرورت مطالعه عمیق و گسترده درباره مدل حکمرانی امنیتی و عوامل اثرگذار بر تحقق آن را دوچندان می‌کند. پرسش نوشتار حاضر این است که احزاب سیاسی چه نقشی در تأمین امنیت در چارچوب الگوی حکمرانی امنیتی در ایران امروز و فردا می‌توانند ایفا کنند؟ به‌عبارت‌دیگر، احزاب سیاسی به معنای واقعی کلمه، چگونه می‌توانند نقش امنیت‌ساز خود را در فضای تعاملات و کناکنش الگوی حکمرانی امنیتی انجام دهند؛ و آیا نقش متعارض، یعنی امنیت‌سوز نیز خواهند داشت یا خیر. در این راستا، فرضیه‌ای که با روش تبیینی-علی و با رویکرد ساختار-کارگزار (اثرگذاری ساختارها و بسترها در کنار نقش و اراده کارگزاران سیاسی) طرح شده، آن است که احزاب سیاسی از طریق توسعه مشارکت بخش‌های خصوصی و عمومی، ارتقای سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات غیرمتمرکز و اجرای آن، تجمیع منابع تأمین امنیت، توسعه مدیریتی جغرافیای غیرمتمرکز و غیره از یک‌سوی و با افزایش مسئولیت‌پذیری و ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های تأمین امنیت،

¹. Elke Krahmman

فرهنگ‌سازی یا قابل‌پذیرش کردن تولید امنیت به‌وسیله نهادهای غیردولتی از سوی دیگر، به تأمین امنیت همه‌جانبه در الگوی تحقق حکمرانی مطلوب کمک می‌کنند. بدین‌منظور، آنچه در ادامه خواهد آمد، بدین‌قرار است: ابتدا به پیشینه تحقیق و تفاوت‌های آن‌ها با نوشتار پیش‌روی، سپس به چارچوب نظری و درنهایت، امکان‌ها و ناممکن‌های تحقق حکمرانی امنیتی در ایرانِ امروز و فردا و نقشی که احزاب سیاسی در تحقق آن و رفع چالش‌های فراروی آن خواهند داشت، پرداخته خواهد شد.

الف) پیشینه تحقیق

الکه کراهمان^۱ (۲۰۰۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «مفهوم‌سازی حکمرانی امنیت»^۲ که از اولین مقالاتی بوده که هم اصطلاح حکمرانی امنیتی را مطرح کرده و هم به پردازش مفهومی آن پرداخته، با اشاره به‌ضرورت طرح آن پس از پایان جنگ سرد، به این نتیجه دست یافته که دول اروپایی و آمریکایی شمالی^۳ در عمل به سمت الگوی جدیدی از مدیریت و تأمین امنیت در جوامع خود پیش رفته‌اند که نه تنها کارآمدتر، بهینه‌تر و کم‌هزینه‌تر است بلکه توانایی تطبیق و همراهی بیشتری با تحولات پیچیده جهانی و شبکه‌های درهم‌تنیده منابع و مراجع سیاست‌گذاری‌ها دارد. از نظر وی، همانند الگوی حکمرانی در الگوی حکمرانی امنیتی، امنیت به‌مثابه کالا یا خدمتی می‌ماند که می‌تواند از رهگذر مشارکت بخش‌های غیردولتی، خصوصی و عمومی مورد بهره‌برداری، تولید و توزیع قرار گیرد. در این الگو امنیت، صرفاً به بعد نظامی تقلیل نمی‌یابد و ابعاد دیگری از جمله تروریسم، بحران‌های محیط زیستی، اقتصادی، فرهنگی و غیره در دایره مفهوم‌سازی امنیت را دربرمی‌گیرد. کلی استدم^۴ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «احزاب سیاسی و تأمین امنیت غیردولتی در لبنان» که با روش مصاحبه‌ای در جامعه هدف لبنان انجام داده با تقسیم‌بندی فضای امنیتی لبنان به دو نوع امنیت محلی، یعنی امنیت اجتماع-محور^۵ و امنیت مدیریت مرزها^۶، بدین نتیجه دست یافته که احزاب سیاسی در لبنان می‌توانند حداقل یکی از این دو نوع امنیت یا هر دوی آن‌ها را برای اجتماعات محلی خود فراهم آورند. در این میان، ساختار سازمانی قوی حزب در تأمین امنیت محلی نقشی مهم ایفا می‌کند که از دو قسم تشکیل می‌شوند: یک ارتباط وثیق بین اعضای حزب؛ و دو) جافتادگی^۷ عمیق اجتماعی (یعنی ارتباط وثیق بین حزب و حوزه انتخاباتی‌اش).

محمود یزدان‌فام (۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «سیاست خارجی و حکمرانی امنیت ملی»، با بررسی مناسبات سیاست خارجی و حکمرانی، بدین نتیجه دست یافته که به‌رغم اثرگذاری دو متغیر فوق و نقش تقویتی و تکوینی آن‌ها برهم، نوع نظام سیاسی نیز به‌عنوان متغیر میانجی، نقشی مهم در نحوه اثرگذاری آن‌ها و نیز تحقق حکمرانی امنیت ملی دارد؛ بدین معنی که «هرکدام از نظام‌های سیاسی به میزان نزدیکی به‌نظام اقتدارگرا یا مشارکتی، گونه خاصی از نظام حکمرانی امنیتی و سیاست خارجی را شکل می‌دهند»؛ در حالی که نظام‌های مشارکتی، ورود به مسائل امنیتی را عمدتاً فرایندی از پایین به بالا می‌دانند نظام‌های غیرمشارکتی به گونه وارونه، یعنی از بالا به پایین آن را مورد توجه قرار می‌دهند.

1. Elke Krahmman

2. Conceptualizing security governance

3. Transatlantic states

4. Kelly Stedem

5. Community-oriented security

6. Border management security

7. Embeddedness

صدرانیا (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی نقش شورای امنیت کشور در ساختار حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» با بررسی نقش شورای امنیت کشور در تأمین امنیت داخلی، بدین نتیجه دست یافته که عواملی همچون کاستی‌ها در قانون تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور، ترکیب اعضا و نوع نقش‌آفرینی آن‌ها در شورا، تقلیل مفهوم امنیت داخلی به امنیت نظامی و انتظامی و همپوشانی شرح وظایف با دیگر نهادهای امنیتی همچون شورای عالی امنیت، سازمان مدیریت بحران‌ها، شورای عالی انقلاب فرهنگی و غیره سبب شده این شورا چنان‌که باید، نتواند در ساختار حکمرانی امنیتی کشور به ایفای نقش بپردازد و بیشتر به نهادی هماهنگ‌کننده تبدیل شده است.

با مرور برخی آثار که به لحاظ موضوعی یا جغرافیایی مطالعه به نوشتار حاضر نزدیک‌اند، تفاوت‌ها و تمایزهای آن‌ها را با نوشتار حاضر این‌گونه می‌توان بیان کرد؛ اول آنکه، آثار موجود نه تنها به لحاظ نظری، نقش احزاب سیاسی در تحقق الگوی حکمرانی امنیتی را مورد بررسی قرار نداده‌اند بلکه به لحاظ جغرافیایی نیز آن را در دوره جمهوری اسلامی ایران مطالعه قرار نکرده‌اند. در حالی که نوشتار حاضر با نگاهی ملی و فرابخشی، نقش احزاب در تأمین امنیت ملی را مورد بررسی قرار می‌دهد، پژوهش کلی استدم نقش این مسئله را نه از منظر الگوی حکمرانی امنیتی در سطح ملی بلکه از منظر نظریه‌های تأمین امنیت - آن‌هم نظریه‌های معطوف به ابعاد سخت امنیت و بر اساس منافع محلی - مورد بررسی قرار داده است. دوم آنکه، به نظر می‌رسد اکثر نوشتارهایی که مدعی پژوهش علمی در زمینه‌ی الگوی حکمرانی امنیتی و عوامل مرتبط با آن در ایران شده‌اند، مفهوم حکمرانی امنیتی را به مثابه امنیت ملی یا امنیت دولتی (به معنای حکومتی) در نظر گرفته‌اند یا در صورت تلقی درست از حکمرانی امنیتی نقش دیگر نیروها، بخش‌ها و فعالان اجتماعی در تأمین امنیت (سخت و نرم) را نادیده انگاشته‌اند.

ب) چارچوب نظری

مفهوم حکمرانی امنیتی در راستای ترکیب دو مفهوم حکمرانی و امنیت (در معنای جدید) است. مفهوم حکمرانی امنیتی که اولین بار توسط الکه کراهمان و به تاسی از مفهوم حکمرانی^۱ در مقابل مفهوم حکومت^۲ مورد استفاده قرار گرفت، الگوی جدیدی از تأمین امنیت در جامعه است که در آن، امنیت به مثابه کالا یا خدمتی می‌ماند که توسط سازمان‌های امنیتی غیردولتی در سطح فروملی، ملی و بین‌المللی با چراغ سبز حکومت‌ها تولید، حفظ و بازتولید می‌شود. در الگوی حکمرانی و نیز حکمرانی امنیتی، اقتدار^۳ سیاسی دولت (تمرکز^۴ اقتدار سیاسی) حداقل، به هفت بعد یا وجه^۵، تجزیه یا تقسیم^۶ می‌شود که بدین قرارند: «(۱) فضای جغرافیایی؛ (۲) حوزه عملکردی؛ (۳) توزیع منابع؛ (۴) منافع؛ (۵) استانداردها یا هنجارها^۷؛ (۶) تصمیم‌سازی؛ و (۷) اجرای خط‌مشی‌ها»^۸ (Krahmann, 2003, 11). افراد دیگری همچون شرینگ^۹ حکمرانی امنیتی را تأمین امنیت از طریق پلیس و با همکاری دیگران از رهگذر «شبکه‌ای از پشتیبان‌ها و تهیه‌کنندگان» می‌داند (Shearing, 2005: 58) و داس و فریسندورف^{۱۰} آن را یک فرایند مبتنی بر راهبرد مشترک از سوی دولت و بخش‌های غیردولتی می‌دانند (Daase & Friesendorf, 2010: 3)؛

1. governance

2. government

3. authority

4. centerilaztion

5. dimension

6. fragmentation

7. norms

8. Policy implementation

9. Shearing

10. Daase & Friesendorf

در حالی که در حکمرانی امنیتی انحصار کاربرد قدرت و زور صرفاً در اختیار دولت نیست اما دولت مرکزی به کناری گذاشته نمی‌شود (Hatfy, 2011: 405; Liao, 2012: 18-22). در واقع، دولت با همکاری بخش‌های خصوصی و عمومی «به یک سازمان توانمندساز، تنظیم‌کننده و استخدام‌کننده نهادهای غیردولتی در شبکه‌ای پیچیده از روابط باهدف تأمین امنیت» (یزدان‌فام، ۱۴۰۱: ۲۲۲) تبدیل می‌شود. نکته شایان ذکر این است که مفهوم امنیت در حکمرانی امنیتی نیز نگاه سنتی یا کلاسیک (نظامی و سخت) خود را از دست می‌دهد همچون اولمان که امنیت دولت-ملت را مسئله اصلی امنیت می‌دانست (Ullman, 1983) و نگاهی چندبعدی (مثل باری بوزان که ابعاد امنیت را نظامی، اقتصادی، زیست‌محیطی، علم و دانایی، کارآمدی و توان سیاست‌سازی، مشروعیت‌سازی و یکپارچه‌سازی (بوزان، ۱۳۸۹: ۴۰) می‌داند) به خود می‌گیرد.

حال با ویژگی‌هایی که الگوی حکمرانی امنیتی دارند، احزاب سیاسی چگونه می‌توانند در تحقق آن مؤثر واقع شوند؟ و نقش امنیت‌ساز خود را ایفا کنند؟ در پاسخ، با تعریفی که از حزب سیاسی ارائه می‌شود، یعنی گروهی از مردم «که باهدف به‌دست آوردن قدرت حکومت از راه انتخابات یا از راه‌های دیگر، سازمان می‌یابند» (هیوود، ۱۳۹۵: ۳۵۵) و نیز با کارکردهایی که احزاب سیاسی دارند همچون ایجاد رقابت سیاسی، تدوین سیاست‌های عمومی، آموزش سیاسی مردم، گردآوری همفکران (عالم، ۱۳۸۶، ۳۴۸-۳۵۱)، تجمیع منافع^۱، ادغام و جذب گروه‌ها در سیستم سیاسی، جامعه‌پذیری سیاسی، بسیج رأی‌دهندگان (جلب منافع و افزایش شرکت‌کنندگان) (راسکین و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۶۴-۲۶۶)، نمایندگی و تحرک (هیوود، ۱۳۸۹: ۳۶۲-۳۶۴)، در صورتی که احزاب سیاسی توانمندی در یک جامعه سیاسی شکل گیرد، آن‌گاه الگوی حکمرانی امنیتی که نیازمند مشارکت تمام گروه‌ها است نیز به‌آسانی محقق خواهد شد. با توجه به تعریف و کارکردهای احزاب، آن‌ها قادرند هم «بسترهای» تحقق الگوی حکمرانی را مهیا کنند و هم ابعاد یا شاخص‌های الگوی حکمرانی امنیتی را ارتقا ببخشند. اهم تأثیرات «بسترساز» و «شاخص‌ساز» احزاب در تحقق الگوی حکمرانی امنیتی به‌قرار زیر است:

۱. تحقق شاخص‌ها

- مشارکت بخش عمومی و خصوصی: در حکمرانی امنیتی، شبکه‌ای از بازیگران خصوصی و عمومی و «گروه‌های منتخب از دولت‌ها یا بازیگران خصوصی و عمومی با منافع مشترک» به تصمیم‌گیری‌های امنیتی دست می‌زنند (Krahmann, 2003: 19) و از رهگذر همکاری و مدیریت بخش‌های عمومی و خصوصی امنیت حاصل می‌شود (Kirchner, 2007: 3). از سوی دیگر، احزاب به دلیل «تجمیع گروه‌های ذی‌نفع و جذب گروه‌های بیرون از سیستم سیاسی» و نیز استقبال از «پیوستن گروه‌های جدید به خود» (راسکین، ۱۳۹۳: ۲۶۴)، مشارکت گروه‌های خصوصی و عمومی در تأمین امنیت که کلایی حساس، عمومی و همگانی است از رهگذر فرایند اعتمادسازی و نمایندگی که خط اتصالی بین این بخش‌ها و حکومت است را تسهیل می‌بخشند.
- سیاست‌گذاری‌ها و اجرای غیرمتمرکز تصمیمات: در حکومت‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات عمدتاً به شکل متمرکز، سلسله‌مراتبی، دموکراتیک یا اجماعی و در قالب روند اکثریت آرا یا به‌صورت فردی گرفته می‌شود (Jessop, 2000: 13-15). این در حالی است که در حکمرانی یا حکمرانی امنیتی «شبکه‌ای درهم‌تنیده از مسائل {به وجود می‌آیند} که در آن، تصمیمات از طریق مذاکره و همکاری‌های افقی صورت می‌پذیرد» و تصمیمات و اجرای آن‌ها نیز از رهگذر «نهادسازی‌های پیشرو تصمیم‌گیر گروه‌هایی منتخب از دولت‌ها یا بازیگران خصوصی و عمومی با منافع مشترک» (Krahmann, 2003: 18) انجام می‌شود. از سوی دیگر، احزاب که «مهم‌ترین منبع ابتکار سیاسی» هستند گروه‌های مختلف را «به ایجاد مجموعه‌های همبسته‌ای از گزینه‌های سیاسی تشویق می‌کنند... تا از میان

¹. Aggregation of interest

هدف‌های واقع‌بینانه و قابل‌دستیابی دست به انتخاب بزنند» (هیوود، ۱۳۹۵: ۳۶۳)؛ به بیان استدم^۱ «هنگامی که حل‌وفصل منازعات به بخشی از رویه امنیتی و مکرر احزاب تبدیل شود... آنگاه، امنیت اجتماع محوری که حاصل می‌شود می‌تواند فضای صلح‌آمیزی در سطح محلی برای همه ساکنان فراهم آورد» (Stedem, 2021: 8). در سطح اجرا نیز درحالی‌که در حکومت‌ها «اجرای سیاست‌ها... تحکم‌آمیز^۲ و در صورت لزوم اجبارآمیز^۳ است در فرایند حکمرانی... سیاست‌ها اساساً مبتنی بر خوداجرای^۴ و داوطلبانه است» (Krahmann, 2003: 13)؛ احزاب با ارتباطاتی که با شرکت‌ها، نهادها و سازمان‌های امنیتی خصوصی و غیردولتی دارند می‌توانند موجب توزیع مراکز اجرایی تصمیم‌گیری‌های کلان از جمله تصمیم‌گیری‌های امنیتی شوند.

- تجمیع منابع تأمین امنیت: از نظر کارور^۵ دول اروپایی بعد از پایان جنگ سرد به دلیل افزایش هزینه‌های تسلیحات، تحقیقات و آموزش‌های نظامی، از سوی شهروندان واداشته شدند تا منابع تأمین امنیت را به بخش‌های خصوصی و عمومی واگذار کنند (Carver, 1992: 155). کراهمان، این مسئله را تحت عنوان «برون‌سپاری و خصوصی‌سازی کارکردهای سیاست‌گذاری عمومی» مطرح کرده است (Krahmann, 2003: 12). حال احزاب با کارکرد «تجمیع منابع و گروه‌های ذی‌نفع» که بیرون از سیستم سیاسی‌اند (راسکین، ۱۳۹۳: ۲۶۴) می‌توانند منابع و ظرفیت‌های آن‌ها، اعم از منابع و ظرفیت‌های شبکه‌ای، اطلاعاتی، دیده‌بانی، پژوهشی و تحقیقاتی را گرد آورده و در شبکه نظام تأمین امنیت اجتماعی هدایت و تزریق کنند.
- جغرافیای غیرمتمرکز: در مدل حکومت‌داری، نوعی تمرکزگرایی جغرافیایی^۶ به وجود می‌آید که در آن «دولت مهم‌ترین واحد است» و «ترتیبات سیاست‌گذاری را تعریف می‌کند» اما در حکمرانی امنیتی، مسئله انفکاک^۷ جغرافیایی به وجود می‌آید که سه شکل انفکاک «به پایین»^۸ (تفکیک به واحدهای محلی یا منطقه‌ای)، انفکاک «به بالا»^۹ (تفکیک به واحدهای جهانی یا کلان‌منطقه‌ای^{۱۰}) و انفکاک «افقی یا جنبی»^{۱۱} (تفکیک به واحدهای خصوصی و داوطلبانه در سطح ملی) به خود می‌گیرد و اقتدار امنیتی در زمینه‌های «همکاری‌های دفاعی، مدیریت بحران و تولید تسلیحات» و «خدمات لجستیکی و آموزشی به حکومت‌ها» (Krahmann, 2003: 12-) (14) از هم تفکیک می‌شوند. از سوی دیگر، از آنجاکه جغرافیا یا «محیط... افراد را وامی‌دارد در جستجوی عضویت این یا آن حزب باشند» (عالم، ۱۳۸۶: ۳۴۸)، ضرورت ورود احزاب به مسئله تأمین امنیت را دوچندان می‌کند؛ مثلاً در جامعه لبنان: «احزاب سیاسی از {مکانیسم} مدیریت مرزها^{۱۲} به‌عنوان ابزاری برای اعمال اقتدار خود استفاده می‌کنند و مدعی محافظت از حوزه انتخابیه و دیگر کسانی که در آن منطقه زندگی می‌کنند، می‌شوند» (Stedem, 2021: 10).

1. Stedem

2. authoritative

3. coercive

4. Self-enforced

5. Carver

6. Geographical centralizaion

7. fragmentation

8. downwards

9. upwards

10. Macro-regional

11. sideways

12. Border management

- نگاه منشوری به امنیت (امنیت منشوری): نگاه منشوری یعنی دیدن مسائل امنیتی با اضلاع اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، زیست‌محیطی، روان‌شناختی و غیره در جهان پیچیده و متکثر امروز و احزاب سیاسی عامل مهمی هستند در جهت ادراک و تزریق چنین فهمی از امنیت به کارگزاران سیاسی-امنیتی؛ از آنجاکه «حزب‌های سیاسی دستگاه‌های عمده واردکننده اطلاعات‌اند» (هیوود، ۱۳۹۵: ۳۶۲) به‌مثابه دماسنجی می‌مانند که در هر لحظه می‌توانند تب جامعه یا دمای آن را بسنجند و تنش‌های حرارت‌زا یا امنیت‌سوز را مورد شناسایی، تشخیص و راهکاریابی قرار دهند. البته نگاه منشوری به امنیت نیازمند رویکردی متکثرگرایانه و غیرایدئولوژیک دارد که احزاب سیاسی با تأکید بر «ضرورت رفع تبعیض و پذیرش فرهنگ متفاوت» (صادقی‌جقه، ۱۴۰۰: ۷۳) این مسئله را نیز لاینحل باقی نمی‌گذارند.

۲. شاخص‌های بسترساز

احزاب سیاسی علاوه بر کارویژه‌های فوق، از کارویژه‌های بسترسازی تحقق حکمرانی امنیتی نیز برخوردارند که مهم‌ترین آن‌ها بدین قرارند:

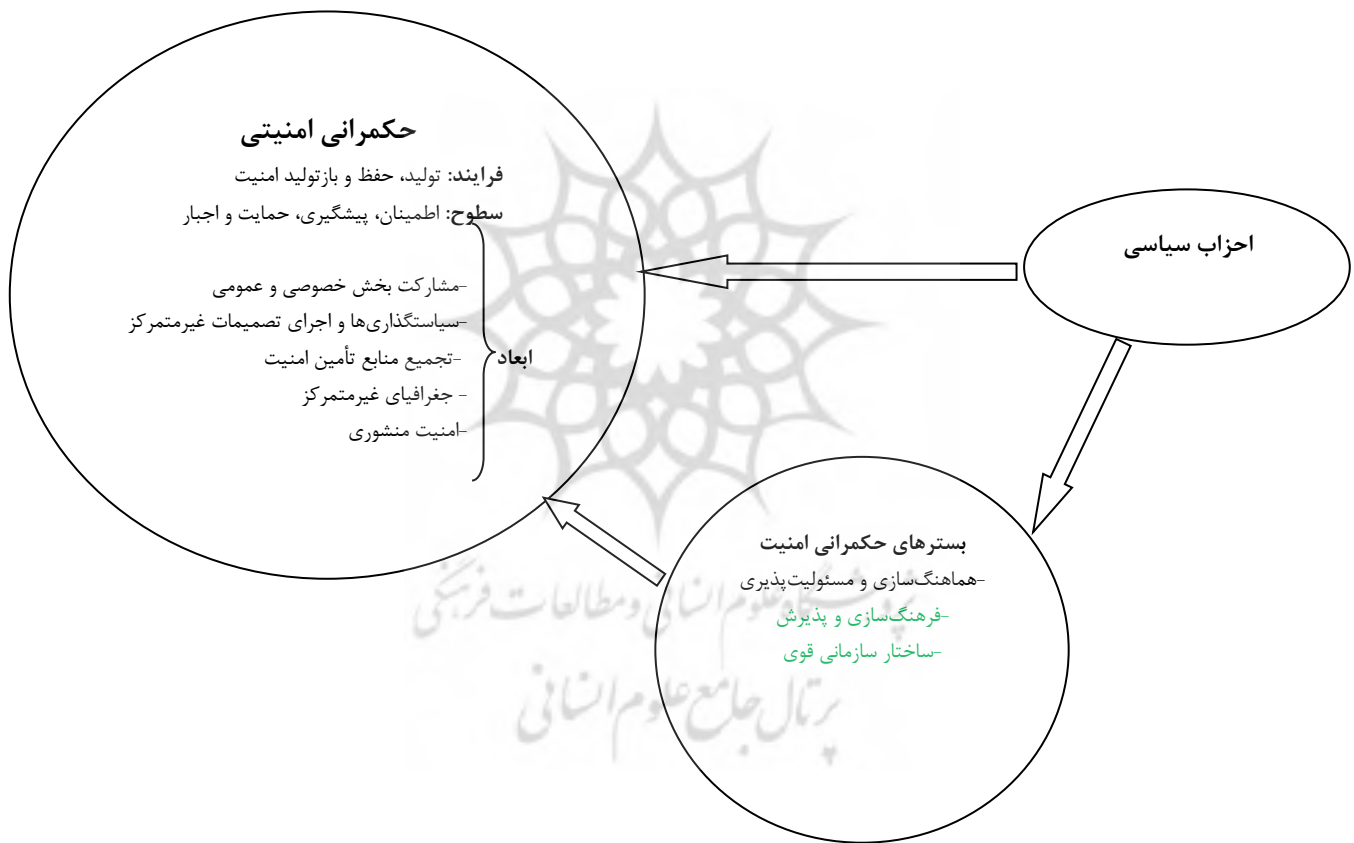
- هماهنگ‌سازی^۱ و مسئولیت‌پذیری^۲: اولین پیامد تقسیم وظایف و کارکردها در مدل حکمرانی امنیتی بروز ناهماهنگی‌ها بین گروه‌ها و فعالین امنیتی و کاهش مسئولیت‌پذیری به دلیل «تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌های جداگانه» و «عدم نظارت بر خدمات جداگانه و مستقل آن‌هاست» (Krahmann, 2003: 20)؛ گرچه مسئولیت‌پذیری بستری مهم برای تحقق حکمرانی امنیتی است اما خود نتیجه وجود مؤلفه‌هایی دیگری همچون شفافیت (Krahmann, 2005)، پاسخگویی (Schroeder & Chappuis & Kocak, 2014: 14-20)، حاکمیت قانون (Zoli, 2017: 619)، عدالت و از همه مهم‌تر رقابت است. از این زاویه، «احزاب» در سطح فردی، با «هماهنگ‌سازی ساختن عقاید مشابه» (دوورژ، ۱۳۵۷: ۳۹۷)، در سطح گروهی، با «متوازن ساختن و نزدیک‌تر کردن خواست‌های انبوهی از گروه‌ها» (هیوود، ۱۳۹۵: ۳۶۴) و در سطح سیاسی، با ایجاد «هماهنگی و رواج روحیه انضباط» (عالم، ۱۳۸۶: ۳۵۱)، هماهنگی و مسئولیت‌پذیری نهادهای امنیتی را افزایش می‌دهند. از سوی دیگر از آنجاکه احزاب بر حوزه انتخاباتی تمرکز می‌کنند و نتیجتاً درجه بالایی از رقابت را تجربه می‌کنند (Cammett, 2014) نظام سیاسی را از انحصار حمایت سیاسی به‌دور نگه می‌دارند و توزیع کالاها را از کیفیت بالایی برخوردار می‌گردانند (Corstange, 2016) از جمله کالای امنیت.
- فرهنگ‌سازی و پذیرش: در حالت عادی، شهروندان «نسبت به فعالیت‌های حکومت بی‌احساس و بی‌اعتنا هستند» (عالم، ۱۳۸۶: ۳۵۰) اما احزاب از رهگذر «آموزش و جامعه‌پذیری سیاسی» (هیوود، ۱۳۹۵: ۳۶۴) آن‌ها را آماده پذیرش وظایف تأمین امنیت می‌کنند. از آنجاکه احزاب به «مشروعیت‌سازی» و «حفظ و تداوم نظام سیاسی» کمک می‌کنند (اخوان کاظمی، ۱۳۷۸: ۱۱۰)، می‌توانند دست به اعتمادسازی بزنند و از ذخیره مشروعیت نظام سیاسی که حاصل هدیه آن‌ها به نظام سیاسی بوده است، بهره ببرند. این مسئله موجب می‌شود تا شهروندان یک محله، «اقتدار احزاب سیاسی که چنین خدماتی (همچون

1. coordination

2. accountability

امنیت} را فراهم می‌آورند محترم بشمارند. {چراکه} امنیت {خاصیت} تحمیل‌گری بیشتری نسبت به دیگر کالاهای خصوصی» دارد (Stedem, 2021: 5) و نیازمند اعتمادسازی، پذیرش و فرهنگ سیاسی بیشتری است.

- ساختار سازمانی قوی حزبی: ساختار سازمانی حزبی به‌عنوان «نظام روابط و قواعد گردآوری اعضای حزب برای پیگیری اهداف جمعی» (Pearlman, 2011: 8) هنگامی محقق می‌شود که گروه‌های بالقوه تأمین امنیت از سوی احزاب به سهولت وارد شبکه تأمین امنیت گردند. این شاخص هم متأثر از عوامل برون‌حزبی است و هم درون‌حزبی؛ مثلاً «حزابی که ارتباطات ضعیفی با اعضا و نمایندگان محلی خود دارند، قابلیت چندانی برای سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی... و نیز برای بازداشتن افرادی که خدمات {امنیتی} را شخصی‌سازی می‌کنند، ندارند» (Stedem, 2021: 11). بالعکس، احزاب توانمند قادرند تا مشارکت گسترده و پراکنده افراد را سازمان‌دهی کرده و خشونت سیاسی را کاهش دهند (اسمیت، ۱۳۷۸: ۵۹). درنهایت، مدل حاصل از مباحث فوق به شکل زیر قابل ترسیم است؛

حکمرانی امنیتی و احزاب در جمهوری اسلامی ایران

ایران و از جمله بسیاری از کشورهای خاورمیانه‌ای هستند که در آن، وضعیت حکمرانی، حکمرانی امنیتی، احزاب و تمام مفاهیمی که در سطور پیشین بدان‌ها اشاره شد به لحاظ تکوینی و بالندگی متفاوت از دیگر کشورهای توسعه‌یافته است. در این کشورها از نظر حکمرانی امنیتی «اگرچه ممکن است سازمان‌های غیردولتی در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و شاید زیست‌محیطی، نقش مؤثری داشته باشند، اما

از آنجاکه «امنیت در بعد سیاسی و نظامی با هستی و بقای دولت ملی پیوند دارد، تقلیل جایگاه دولت به سازمان تنظیم‌کننده شاید در دولت‌های حداقلی موفق باشد اما در کشورهای خاورمیانه چنین سرمشقی نمی‌تواند تبیین‌کننده باشد» (یزدان‌فام، ۱۴۰۱: ۲۲۲). مثلاً در سطح اجرایی، یکی از ابعاد حکمرانی امنیتی، توسعه نیروی پلیسی است که به گفته دیویس (۲۰۰۹) در این کشورها «دولت اقتدار خود را به نیروهای پلیس خصوصی اعطا نمی‌کند و تمام کنترل را حفظ می‌کند اما در زمینه حکمرانی و به‌کارگیری اجبار {ممکن است} ترتیباتی اتخاذ کند که اقتدار خود را با بازیگران غیردولتی تقسیم کند؛ اما این امر نیازمند تأسیس ایالت‌های خودمختار در محدوده یک دولت است» (Stedem, 2021: 5)؛ این امر نشان می‌دهد تا رسیدن به همین حد از توزیع اقتدار امنیتی بین بخش‌ها و گروه‌های غیردولتی فاصله زیادی وجود دارد.

در مورد ایران «ساختار حکمرانی امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران، سلسله‌مراتبی و چندگانه بوده و نهادهای مختلفی برای آن تعریف شده است. در رأس این ساختار، رهبری نظام و پس از آن رئیس‌جمهور قرار دارد. پس از آن، سازمان‌ها و نهادهای مختلفی که به‌نوعی در حکمرانی امنیت ملی ایفای نقش می‌کنند، قرار می‌گیرند. این نهادها عبارت‌اند از شورای عالی امنیت ملی، شورای امنیت کشور، شورای تأمین استان‌ها و شهرستان‌ها، شورای هماهنگی اطلاعات، ستاد کل نیروهای مسلح، سازمان پدافند غیرعامل، سازمان مدیریت بحران کشور، شورای عالی انقلاب فرهنگی» (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۱۸)، ارتش، سپاه، وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران (واجب)، فرماندهی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی (فراجا) و شورای هماهنگی اطلاعات. برخی از این نهادها سیاستگذار و هماهنگ‌کننده هستند، همچون شورای عالی امنیت ملی یا شورای امنیت کشور و برخی از آن‌ها اجراکننده همچون فراجا و واجب. «برخی از نهادها و سازمان‌ها، مجموعه‌ای از نهادهای کشوری و لشکری را دربرمی‌گیرند و بعضاً یک نهاد یا وزارتخانه به‌صورت هم‌زمان در چند سازمان عضویت دارد یا ریاست چند سازمان را بر عهده دارد» (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۱۸). با همه این اوصاف، این نهادها همه حکومتی هستند شاید بدین دلیل که مسائل امنیتی، به‌ویژه بعد نظامی آن، حداقل در نظر با نگاهی فراجایی دیده می‌شده و مورد تنظیم و تنسيق قرار می‌گرفته است.

علاوه بر مسئله امنیت و سازوکارهای تأمین آن، نهادهای حزبی به‌عنوان متغیر دیگر این پژوهش نیز در کشورهای در حال توسعه از ابتدا، فرایند و سرنوشت تقریباً متفاوتی نسبت به کشورهای توسعه‌یافته را از سرگذرانده است. اگرچه احزاب در مقاطعی در تاریخ معاصر ایران نقش‌آفرینی‌هایی در افزایش آگاهی سیاسی، مشارکت سیاسی و غیره تا اثرگذاری در بی‌ثباتی سیاسی یا انسداد سیاسی داشته‌اند اما در مقاطع زمانی طولانی‌تری دچار رکود، بی‌حرکی و... شده‌اند. با مروری بر ادبیات تاریخ سیاسی احزاب در ایران، مهم‌ترین چیزی که به ذهن خطور می‌کند و توصیف‌گر وضعیت نامطلوب و مشترک احزاب است، مسئله ضعف یا ناکارآمدی آن‌ها در انجام کارویژه‌های واقعی است که محققان سیاسی، مهم‌ترین دلایل و عوامل آن را بدین قرار دانسته‌اند: اقتدارگرایی، انبساط قدرت سیاسی، ماهیت رانتیری حکومت، ذهنیت منفی ایرانیان نسبت به حزب، چندپارگی جامعه ایران، شخص‌محوری بودن یا قبیله‌ای بودن فرهنگ سیاسی ایران و غیره. با همه ضعف‌های مدنی-ساختاری احزاب، نکته قابل تأمل در اینجا، نسبت آن‌ها با امنیت (امنیت‌سازی یا امنیت‌سوزی) است؛ نسبتی که خود متأثر از مسائل و مؤلفه‌های دیگری علاوه بر ضعف مدنی-ساختاری احزاب است؛ به‌عنوان مثال، اولین مؤلفه اثرگذار بیرونی بر این امر، نگاه سیاستمداران و طراحان قوانین اساسی مشروطه و جمهوری اسلامی ایران نسبت به احزاب بوده و هست که نه نگاهی امنیت‌ساز بلکه امنیت‌سوز بوده است؛ مطابق با ماده ۲۱ متمم قانون اساسی مشروطیت در خصوص «انجمن‌ها و اجتماعات»: «انجمن‌ها و اجتماعاتی که مولد فتنه دینی و دنیوی و مخل به نظم نباشند در تمام مملکت آزاد است ولی مجتمعی با خود اسلحه نباید داشته باشند و ترتیباتی را که قانون در این خصوص مقرر می‌کند باید متابعت نمایند؛ اجتماعات در شوارع و میدان‌های عمومی هم باید تابع قوانین نظمیه باشند». در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز مطابق با اصل ۲۶: «احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته‌شده آزادند، مشروط به این که اصول استقلال،

آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی را نقض نکنند...». به لحاظ روانشناسی گفتمانی می‌توان استنباط کرد که ذهنیت تدوین‌کنندگان قوانین اساسی از تدوین این دو اصل (یا ماده در متمم قانون اساسی مشروطه) این بوده که احزاب اساساً محل امنیت و ثبات سیاسی کشور هستند و از آنجا که شرّ موجودند، تنها راه ممکن آن است که آن‌ها را به اصولی مقید کرد. دومین نکته قابل‌استنباط آن است که احزاب اساساً کاربرد یا کارویژه خاصی ندارند لذا مجوز حضور آن‌ها در عرصه سیاسی، بیش از آنکه نشانگر انجام کارویژه‌های سیاسی-اجتماعی باشد نشانگر توجه حکومت، حداقل در نظر، نسبت به حق آزادی بیان و اجتماعات است و نه بیشتر. ماده ۱۶ قانون احزاب مصوب سال ۱۳۶۰ مجلس شورای اسلامی نیز به ناامنی‌های حاصل از حزب اشاره کرده و آن‌ها را جرم انگاشته است از جمله: «افعال منجر به نقض استقلال کشور، مبادله اطلاعات و معاوضه با سفارت‌خانه‌ها، دریافت کمک مالی از بیگانگان، نقض آزادی‌های مشروع دیگران، ایراد تهمت، افترا و شایعه‌پراکنی، نقض وحدت ملی و طرح‌ریزی برای تجزیه کشور، تلاش برای ایجاد و تشدید اختلاف میان ملت، نقض موازین اسلامی... نگهداری و حمل اسلحه و مهمات غیرمجاز» (قانون احزاب سال ۱۳۶۰). باین حال، سیاست حزبی ایران از سال ۱۳۹۵ به دنبال تغییر رویکرد و در نظر گرفتن جایگاه برای احزاب سیاسی بوده است. قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی (۱۳۹۵) «حزب را تشکیلاتی متشکل از اشخاص حقیقی می‌داند که با برنامه مشخص در جهت کسب و مشارکت در قدرت سیاسی و نقد و اصلاح آن، در چارچوب قوانین و مقررات نظام جمهوری اسلامی ایران فعالیت می‌کند». این تعریف نیز اگرچه تلاش دارد تا «جایگاهی به احزاب در سپه‌شدن قدرت و نقد و اصلاح آن اعطا نماید، {اما}... نقشی برای آن‌ها در انتخابات، قائل نیست» (خیری‌اصل، ۱۳۹۸: ۳۲) در عین حال، فعالیت احزاب را مقید به عدم بی‌ثباتی‌هایی که در قانون اساسی بدان اشاره شده، کرده است.

این نوع نگاه در ذهنیت تدوین‌کنندگان قوانین اساسی و قوانین حزبی، همراه با دیگر عواملی که در فوق بدان اشاره شد، موجب شده است تاکنون احزاب به‌عنوان یک منبع مهم تأمین امنیت تلقی نگردند. این درحالی است که چنانچه بسترهای واقعی حکمرانی امنیتی از یک سو و احزاب واقعی از سوی دیگر، مهیا شود آن‌گاه احزاب سیاسی نه تنها نقش امنیت‌ساز خود را ایفا می‌کنند، بلکه نسبت به دیگر گروه‌های تأمین‌کننده امنیت از ظرفیت بالایی برخوردارند. در سطور پیش‌روی، مطابق با چارچوب نظری، ابتدا به بسترهای تشکیل حکمرانی امنیتی از زاویه نقش‌آفرینی احزاب سیاسی و سپس به نقش احزاب در ایجاد مؤلفه‌ها یا ابعاد حکمرانی امنیتی در مقطع زمانی کنونی و آینده پیش‌رو پرداخته خواهد شد.

ج) احزاب و بسترهای تحقق حکمرانی امنیتی

عاجل‌ترین و مهم‌ترین برنامه جامعه سیاسی کنونی ایران در ارتباط با تحقق حکمرانی امنیتی می‌بایست معطوف به تقویت ساختار و بنیان‌های جامعه مدنی باشد؛ چراکه بدون یک جامعه مدنی قوی و احزاب توانمند امکان شکل‌گیری؛ یا در صورت شکل‌گیری، امکان تداوم یک حکمرانی مطلوب امنیتی وجود ندارد. تاریخ سیاسی ایران از منظر فرازوفروود احزاب، ممکن است در ذهن هر محققى چنین متبادر کند که فرازوفروود یا رونق و بی‌رونقی فعالیت‌های احزاب مصادف با بی‌ثباتی و ثبات سیاسی بوده است. به‌عبارت‌دیگر، مادامی‌که احزاب سیاسی از فعالیت آزادانه برخوردار بوده‌اند فضای سیاسی را به بی‌ثباتی یا ناامنی می‌کشاندند (نقش امنیت‌سوز) و آنگاه که آن‌ها از فعالیت‌های سیاسی کنارگذاشته می‌شدند یا فعالیت‌های آن‌ها محدود می‌شد، ثبات و امنیت سیاسی را بر فضای سیاسی جامعه می‌گستراندند؛ اما به‌زعم نگارنده چنین تصویری، خلط‌آمیز و تحقیقاً ناصواب است؛ چراکه چنین تصویری اولاً امنیت را به معنای ثبات و معادل ثبات در نظر گرفته است و دوماً، نقش پررنگ‌تر و

مهم‌تر دیگر عوامل در دوران‌های بحرانی را نیز در نظر نگرفته است. با مرور کوتاه بر تاریخ فراز و فرود احزاب در این مقاطع این مسئله روشن‌تر می‌شود.

• **دوره انقلاب مشروطه تا کودتای رضاخان:** پس از پیروزی انقلاب مشروطه تا زمان کودتای رضاخان حداقل چند جریان، جناح و تشکل در فضای بی‌ثبات سیاسی ایران به فعالیت می‌پرداختند: سلطنت‌طلب‌ها، میان‌روها و لیبرال‌ها در مجلس اول، دموکرات‌ها و اعتدالیون در مجلس دوم. اگرچه این جریان‌ها (که بیشتر نام فراکسیون را با خود به یکدک می‌کشیدند) در مسائلی همچون امور بودجه و اصلاح قانون انتخابات به منازعه باهم می‌پرداختند و تنش‌هایی را در درون و بیرون از مجلس شورای ملی دامن می‌زدند (آبراهامیان: ۱۳۸۵: ۸۴-۹۰) اما از نگاهی عمیق‌تر و جامعه‌شناسانه‌تر، آنچه زیربنای بروز تنش‌ها و منازعات را هموار می‌کرد عوامل دیگری بودند که احزاب وقت را نیز به گرداب خود می‌کشاندند. در سطح بین‌المللی، «جنگ جهانی اول با وجود بی‌طرفی ایران، برای ایرانیان مصیبت‌بار بود. اگر در قرارداد ۱۹۰۷ کشور به سه منطقه نفوذ تقسیم شد و روس و انگلیس در شمال و جنوب سهمی یافتند، در قرارداد ۱۹۱۵ اجازه تملک و اشغال این مناطق را پیدا کردند» (مختاری اصفهانی، ۱۳۹۲: ۲۳)؛ در سطح داخلی نیز تهدیدات قومی-جغرافیایی همچون شبح ترسناک و ناامیدکننده‌ای بر جامعه ایران سایه افکنده بود؛ «در جنوب، شیخ خزعل به پشتوانه بریتانیا به سیادت خود ادامه می‌داد؛ در شمال کوچک جنگلی برای گسترش فعالیت خود تلاش می‌کرد؛ و خان‌های سرکش ایلات هم هر کدام برای خود داعیه‌ای داشتند. در این میان، اسماعیل سیمیتقوی گُرد خطرناک‌تر می‌نمود. اوضاع پایتخت هم دست‌کمی از مناطق دیگر نداشت. افرادی تحت عنوان «کمیته مجازات»، سیاستمداران طرفدار انگلستان را ترور می‌کردند» (مختاری اصفهانی، ۱۳۹۲: ۲۴). از سوی دیگر، گرچه احزابی همچون دموکرات در آذربایجان، ناسیونالیست و کمونیست در تهران و فرقه عدالت در نواحی شمال غرب ایران آشوب‌هایی را به پا می‌کردند اما می‌بایست نقش عوامل تنش‌زای داخلی و اثرگذاری آن‌ها بر تعارضات احزاب را نیز مدنظر قرار داد. مکی برخی از این عوامل را چنین به تصویر می‌کشد «امنیت در تمام نقاط داخله ممکت مسلوب... اغلب ولایات و نقاط مهم مملکت بی‌حکومت و سرپرست و دستخوش غارتگران محلی باقی‌مانده، قوای متلاشی‌شده تأمینیه با رقتناک‌ترین احوالی بر مقدرات خود نالان و افراد آن از گرسنگی در حالت احتضار... حطی و استیلای امراض نظام اجتماعی و زندگانی افراد را متوقف... {کرده بود}» (مکی، ۱۳۷۰: ۲۸-۳۶)؛ این دوره، دوره‌ای بود که به تعبیر آبراهامیان مثلاً «در سال ۱۲۹۳ ایران به آینده‌ای بی‌امید از اشغال بیگانه و رکود داخلی تن در داده بود» (آبراهامیان، ۱۳۸۵: ۹۹).

• **دوره برکناری رضاشاه تا کودتای ۱۳۳۲:** پس از برکناری رضاشاه از قدرت، فضای سیاسی ایران به صورت بی‌سابقه‌ای شاهد حضور و فعالیت احزاب سیاسی متعدد و متکثر با ایدئولوژی‌ها و مرام‌های مختلف و بعضاً متعارض شد؛ دوره‌ای که آبراهامیان آن را سیاست برخوردهای اجتماعی می‌نامد: دوره‌ای ملامال از بی‌ثباتی سیاسی که منحصر به کابینه و احزاب نبود بلکه در همه‌جای ایران ساری و جاری بود. فضای باز سیاسی موجب شد تا احزاب و فراکسیون‌هایی در درون و بیرون مجلس شورای ملی همچون اتحاد ملی، میهن، آذربایجان، عدالت، ایران، همراهان، وطن، جبهه آزادی، جبهه دموکرات، زحمتکشان، ملت ایران، فدائیان اسلام، جبهه ملی، توده و غیره به رقابت باهم پردازند؛ رقابتی که عموماً با تنش‌هایی در درون و بیرون مجلس همراه بود. رویدادهایی که جامعه سیاسی ایران را به صورت ریشه‌ای در دامن بی‌ثباتی و ناامنی می‌کشاند نیز کم نبودند؛ «ایران صحنه مداخله نیروهای متفقین و خط تدارکاتی آذوقه و مهمات به شوروی شد... نیروهای شوروی در

شمال و نیروهای انگلیسی در جنوب و مشاوران آمریکایی در خدمت دولت و ارتش ایران در تهران بودند؛ علاوه بر رخداد‌های خارجی، در داخل نیز کناره‌گیری رضاشاه از قدرت، «دومین ائتلاف پردامنه نیروهای مردمی، شهری و چندطبقه‌ای ایران در قرن بیستم را فعال کرد» اما «هر پانزده میلیون جمعیت کشور در جنگ جهانی دوم با مشکلات عظیمی روبه‌رو شدند؛ صنعت ایران هم از رهگذر جنگ آسیب دید و سهم صنعت در تولید ناخالص ملی از ۱۸۰ میلیارد ریال در ۱۳۲۰ به ۱۵۰ میلیارد ریال در ۱۳۲۴ کاهش یافت... آمار و ارقام نشان می‌دهد که قیمت‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۱۹-۱۳۲۳ هفت برابر شد» (فوران، ۱۳۹۵: ۳۹۶-۳۹۹). «مبارزه ملی کردن نفت {نیز گرچه} به ائتلاف مردمی گسترده، چندطبقه و شهری انجامید {اما} با تفرقه داخلی و مداخله خارجی روبرو شد و به شکست انجامید» (فوران، ۱۳۹۵: ۴۲۴). در این دوره، تحرک جنبش‌های خودمختاری همچون جنبش‌های قومی-سیاسی آذربایجان و کردستان در سال‌های ۱۳۲۵-۱۳۲۴ نیز بیش از آنکه متأثر از نقش امنیت‌سوز احزاب باشند (که احزاب خود نتیجه آن‌ها بودند و نه بالعکس)، نتیجه و پیامد شکاف‌های دیرین و عمیق قومی-سیاسی با حکومت مرکزی و دسیسه‌های خارجی بود.

• **انقلاب اسلامی:** با پیدایش فضای نیمه‌باز سیاسی در اواخر دوره پهلوی و فضای باز سیاسی پس از انقلاب تا اوایل دهه شصت، فعالیت‌های آزادانه و آشکار احزاب دوباره رونق بی‌سابقه‌ای گرفت: اثرپذیری فضای بی‌ثبات سیاسی در این دوره بیش از آنکه ریشه در نقش امنیت‌سوز احزابی همچون نهضت آزادی، جبهه ملی، توده، سازمان مجاهدین خلق، فداییان خلق و غیره داشته باشد، ریشه در توده‌ها و شخصیت‌ها داشته است. این عاملان، یعنی روشنفکران، علما (روحانیون)، مخالفان و احزاب، همراه با توده‌های مردمی (عمدتاً طبقه متوسط) و نیز تغییرات گسترده اجتماعی در یکی دو دهه قبل، جامعه ایران را آبتن تحولات تازه کرد. این تحولات به‌مثابه نظریه آشوب در سیاست می‌ماند که از نقطه‌ای مثلاً انتشار مقاله توهین‌آمیز از سوی احمد رشیدی مطلق در روزنامه اطلاعات شروع شد و به دلیل وجود ظرفیت‌های بی‌ثبات‌زا، به سلسله تحولات متوالی و بعدی سرایت کرد (موسوی‌نژاد، ۱۳۹۳: ۱۱۱).

• **دوره اصلاحات:** در فضای سیاسی آزادتر سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ «نزدیک به یک‌صد حزب، جمعیت و گروه سیاسی نسبت به گرفتن پروانه از کمیسیون ماده ده احزاب اقدام کردند» (اخوان کاظمی، ۱۳۷۸: ۱۰۶) و احزاب نسبتاً قدرتمندتری همچون مشارکت ایران اسلامی، همبستگی ایران اسلامی، حزب اسلامی کار، کارگزاران سازندگی و سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی به فعالیت پرداختند. در این دوره، به گفته نیکی کدی، مجموعه‌ای از تحولات شامل رشد جمعیت جوان حاصل از متولدین فراوان دهه شصت، تغییر نگرش‌ها در زنان، بازاندیشی اندیشه‌های مذهبی و سیاسی توسط متفکران مسلمان و سکولار، رشد مطبوعات و رسانه و غیره (کدی، ۱۳۸۳: ۸۹-۱۳۶) موجب شد تا احزاب و جریان‌های سیاسی در فضای جدید به رقابت بیشتر تشویق شوند؛ گرچه در این دوره حوادثی همچون حادثه کوی دانشگاه تهران در سال ۱۳۷۸ به وقوع پیوست اما وقوع چنین حوادثی نسبت به دوره‌های باز یا نیمه‌باز سیاسی گذشته، در عرصه اجتماعی-سیاسی نه‌تنها کم‌تر به‌وقوع می‌پیوسته بلکه کم‌تر متأثر از سیاست‌های حزبی بوده است. خلاصه آنکه، روند فراز و فرود احزاب تا دوره کنونی تقریباً ادامه داشته است با این تفاوت که در برخی از دوره‌ها (مثلاً ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴) فعالیت آزادانه احزاب با فضای بی‌ثباتی‌های دوره‌های قبل متفاوت بوده است.

مراد از مرور مختصر تاریخ فرازوفرود احزاب در فضای بی‌ثبات و ثبات سیاسی ایران این بود که خلط این استدلال یا مغالطه (احزاب عامل ناامنی هستند) از اینجا ناشی می‌شود که اولاً، برخی از محققین، معنای امنیت را دقیقاً به معنای ثبات سیاسی انگاشته‌اند. این در حالی است که مطابق با بحث‌های پیشین، ثبات سیاسی فقط یکی از ابعاد امنیت است؛ بدین معنی که امنیت دارای ابعاد مختلفی است: سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، روان‌شناختی و غیره. در بعد سیاسی نیز امنیت ابعاد مختلفی دارد: از عدم جرم‌انگاری سیاسی علیه مخالفان و منتقدین تا وجود اطمینان خاطر یا وجود خاطر امن برای فعالین سیاسی منتقد و غیره. با این نگاه، می‌توان بدین نتیجه رسید که در مقاطع زمانی که ثبات سیاسی حاکم بوده است، امنیت صرفاً برای اشغال‌کنندگان پست‌های سیاسی وجود داشته و مخالفان، منتقدین، احزاب و تشکل‌های منتقد از امنیت سیاسی و روانی مطلوبی برخوردار نبودند. در نتیجه، گرچه یک رابطه نسبی بین ناامنی و فعالیت آزادانه احزاب در برخی از مقاطع زمانی وجود دارد اما این رابطه مطلق نیست و بسیار پیچیده‌تر است؛ دوم اینکه می‌بایست نقش دیگر عوامل فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و بین‌المللی را در دوره‌های بحرانی در نظر گرفت.

باین‌حال، آنچه می‌توان در اینجا با اطمینان بیشتری مطرح کرد ضعف ساختاری احزاب از زمان پیدایش آن‌ها تاکنون و حتی در آینده‌ای قابل تصور است که هم ریشه در کارگزاران حزبی داشته و هم پیامد دیگر ساختارها و عوامل تضعیف‌کننده؛ امری که محققاً آن‌ها را از انجام کارویژه‌های خود از جمله کارویژه تأمین امنیت در الگوی حکمرانی امنیتی بازمی‌دارد. در صورتی که بتوان دو مؤلفه انسجام - یعنی «همکاری بین افراد که بتوانند دست به اقدام مشترکی بزنند» (Pearlman, 2001: 9) و جایگاه اجتماعی حزب - یعنی «توانایی حزب سیاسی برای رفتار کردن به‌عنوان یک کنشگر متحد در یک اجتماع محلی» (Ocakli, 2015: 394) - را به‌عنوان دو مؤلفه ساختاری و سازمانی سنجش میزان توانمندی یک حزب در نظر گرفت آنگاه پرسشی که به میان می‌آید، این است که چنین توانمندی، چگونه محقق می‌شود؟ در پاسخ باید گفت که در میان عوامل مختلف، سیاست‌گذاری حزبی نظام سیاسی مهم‌ترین عامل است. از این حیث، کاروونن^۱ سه نوع سیاست‌گذاری را برمی‌شمرد: اول) سیاست‌گذاری دموکراتیک که در آن، سیاست‌گذاری دولت‌ها در زمینه احزاب گسترده است؛ دوم) سیاست‌گذاری غیردموکراتیک که هدف از آن، حذف یا محدود کردن فعالیت‌های مخالفان است و سوم) سیاست‌گذاری شبه‌دموکراتیک که مختص کشورهایی است که به‌تازگی قدم در راه دموکراسی گذاشته‌اند (Karnonen, 2007). اگرچه قانون احزاب سیاسی در سال ۱۳۹۵ با هدف بهبود وضعیت احزاب تصویب شد - مثلاً تلاش شد تا احزاب سیاسی از کمک‌ها و یارانه‌های دولتی بهره‌مند شوند و ردیف بودجه‌ای هرچند ناچیز به آن‌ها اختصاص یافت (خیری‌اصل، ۱۳۹۸: ۳۹) اما تا رسیدن به نقطه مطلوب و انجام کارویژه‌های امنیتی از سوی آن‌ها راه درازی در پیش است.

علاوه بر توانمندی احزاب به‌عنوان بستری مهم برای تحقق حکمرانی امنیتی، یکی دیگر از بسترهای امنیت‌ساز، مسئولیت‌پذیری و هماهنگی بین بخش‌های تولیدکننده امنیت است. احزاب سیاسی در نظام‌های پارلمانی و بالأخص ریاستی (که ایران جز نظام‌های نیمه‌ریاستی به شمار می‌رود) در اعتماد قوه مقننه به وزرا و دولت، روند مسئولیت ریاست‌جمهوری، اعمال نظارت قوه مقننه بر قوه مجریه، مشارکت قوه مجریه در امور قوه مقننه، تصویب بودجه و صدور اجازه مالی نقش بسزایی دارند و موجب تعادل قوا می‌شوند (هریسی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۷)؛ آن‌ها در دیگر بخش‌های اجرایی کشور، سازمان‌ها و نیز در بخش‌های خصوصی و عمومی می‌توانند موجب تعادل و هماهنگی کارکردها، تصمیمات و اجرای آن‌ها شوند.

علاوه بر دولتی‌بودن نهادهای امنیتی، یکی دیگر از مشکلات تحقق حکمرانی امنیتی در ایران کنونی، عدم تفکیک یا تداخل وظایف نهادهای امنیتی است؛ به‌عنوان مثال، برخی از اعضای این نهادها و سازمان‌ها از اعضای نهادها و سازمان‌های دیگر هستند و نیز آنکه اکثر اعضای

¹. Karnonen

نهادها و سازمان‌های فوق مسئولیت مهمی در دیگر نهادهای امنیتی و غیرامنیتی دارند «مانند نیروهای نظامی و انتظامی که مستقیماً در تابعیت ستاد کل نیروهای مسلح و فرماندهی کل قوا هستند و از سویی، عضو شورای هماهنگی اطلاعات و شورای امنیت کشور نیز هستند. وزیر کشور هم‌زمان عضو شورای عالی امنیت ملی، شورای هماهنگی اطلاعات و شورای عالی پدافند غیرعامل است، ولی به دلیل اینکه عضو هیئت دولت است، مستقیماً از رئیس‌جمهور دستور می‌گیرد؛ {امری که} سبب ناهماهنگی و بعضاً پایبندی پایین اعضا نسبت به تصمیم‌های شوراهای بالادستی می‌شود»؛ از این روی، «تعدد نهادهای مسئول در یک امر به‌خصوص و مهم‌تر از آن، هم‌پوشانی شرح وظایف آن‌ها و عدم رعایت سلسله‌مراتب‌ها در ساختار حکمرانی امنیتی سبب شده این شوراها چنانکه باید، نتوانند به وظایف خود عمل کنند (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۳۶-۱۴۰).

از میان نهادهای فوق، حداقل دو نهاد، مهم‌ترین نهادهای امنیتی در سطح کلان کشور هستند یعنی شورای عالی امنیت ملی و شورای امنیت کشور که عدم هماهنگی بین آن‌ها گاه باعث انتشار اطلاعات و اخبار ضدونقیضی می‌شود. مثلاً در قضیه افزایش قیمت بنزین در سال ۱۳۹۸ ابتدا رئیس‌جمهور وقت خود را بی‌اطلاع می‌دانست، بعد از چندماه دبیر شورای امنیت ملی رئیس‌جمهور را مطلع می‌دانست که این خود نشانگر وجود نوعی ناهماهنگی بین افراد و حتی دستگاه‌های مختلف امنیتی است یا در حادثه تروریستی حمله به زائرین شاه‌چراغ^(۷) در شیراز در تاریخ ۱۴۰۲/۵/۲۲ تا ساعت‌ها پس‌ازاین اتفاق، اطلاعات و اخبار متفاوت و بعضاً ضدونقیض از سوی نهادهای امنیتی مخابره و منتشر می‌شد. این مسائل نمی‌بایست در الگوی حکمرانی امنیت که الگوی به‌مراتب پیچیده‌تر و نیاز به هماهنگی‌های بیشتر دارد به وجود آید؛ بنابراین در ایران «شاهد نارسایی و ضعف قوا در به‌کارگیری ابزارهای موجود در تعامل با یکدیگر هستیم. یکی از عوامل مهم چنین نارسایی بدون شک، عدم حضور مستمر و پایدار احزاب در نظام سیاسی ایران است» (هریسی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۷: ۶۱). چنانچه مهم‌ترین کارکرد احزاب تسهیل کردن، اثبات کردن و متحد کردن زندگی سیاسی (Ball, 81) باشد، آنگاه آن‌ها با ارتباطات شبکه‌ای که بین نهادهای مختلف امنیتی برقرار می‌کنند - چه از نظر حضور اعضا و ارتباط کادرهای حزبی در نهادهای امنیتی و چه از نظر جریان اطلاعات بین نهادهای امنیتی و هسته مرکزی حزب- هماهنگی بین اطلاعات و تصمیم‌گیری‌ها بیشتر می‌شود و هم اجرای آن‌ها با تداخل همراه نمی‌شود. چنین ناهماهنگی و تداخل وظایف، منطقیماً مسئولیت‌پذیری مقامات و نهادهای تصمیم‌گیر را نیز کاهش می‌دهد؛ به‌عنوان مثال، شورای امنیت کشور که مهم‌ترین نهاد تأمین امنیت در داخل مرزها است از اعضای تشکیل یافته که «مشورتی هستند و بنابراین، هیچ مسئولیتی برای آن‌ها در قبال تصمیم‌های گرفته‌شده وجود ندارد. از این رو، اعضا تنها به ارائه گزارش‌هایی از آخرین وضعیت حوزه‌های تحت مدیریت خود بسنده کرده و گرفتن تصمیم را به رئیس شورا واگذار می‌کنند» (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۳۸). در سطح کلان‌تر نیز، تداخل وظایف و ناهماهنگی‌ها بین نهادهای امنیتی موجب کاهش مسئولیت‌پذیری و وانهادن پاسخ‌گویی یک نهاد به نهاد دیگر می‌شود.

از دیگر بسترهای شکل‌گیری و توسعه حکمرانی امنیتی، فرهنگ‌سازی و پذیرش است. از نظر استدم هنگامی که مردم نقش احزاب در مسائل امنیتی را نپذیرفته باشند «به آن‌ها برای حل‌وفصل یا تنفیذ تصمیمات در مورد منازعات اعتماد نمی‌کنند» (Stedem, 2021: 13). البته درست است که نقش احزاب در کشورهای درحال توسعه ناچیز است و در کشورهای توسعه‌یافته نیز برخی‌ها به دلایل متعددی -همچون زوال علقه‌ها و پیوندهای اولیه تشکیل حزب همچون سنت، مذهب، طبقه و غیره و تصور الیگارشیک بودن احزاب به خاطر منفعل بودن اعضای دون پایه حزب و رشد جنبش‌های اجتماعی حول محور یک موضوع- از زوال احزاب سخن می‌گویند. با این حال، احزاب توانمند هنوز خطر فروپاشی دموکراسی‌های کلاسیک و حتی جدید را کاهش می‌دهد؛ این رویه نیز در مورد ایران صادق‌تر است چراکه احزاب نه در نگاه مقامات نظام سیاسی مورد التفات ویژه‌ای هستند و نه در بطن اجتماع. این درحالی است که وجود آن‌ها به‌عنوان بسترسازترین عامل تحقق حکمرانی امنیتی می‌تواند بحران‌ها و خطرات امنیتی در آینده پیش‌روی را از رهگذر انجام کارویژه‌های ذاتی خود همچون جامعه‌پذیری و ارتقای فرهنگ سیاسی

کاهش دهند؛ به‌عنوان مثال، ایران امروز میزبان سیل عظیمی از مهاجران افغانی است که در هر کوی و برزن به رتق و فتق امورات خود می‌پردازند و عموماً با شرایط زیست‌محیطی و چالش‌های امنیتی چندان آشنایی ندارند. بنابراین، چنانچه به جامعه‌پذیری آن‌ها توجهی نگردد ممکن است در آینده پیش‌رو، ایران را دچار مسائل و چالش‌های امنیتی کنند. مسائل دیگری همچون شکاف نسل‌ها، شکاف‌های فرهنگی - عقیدتی و غیره که پتانسیل آفرینش بحران‌های امنیتی دارند نیز می‌توانند از رهگذر کارویژه‌های احزاب در زمینه جامعه‌پذیری و نتیجتاً کاهش شکاف‌ها، آلام و تنش‌های اجتماعی - سیاسی حل و فصل شوند. البته همه این‌ها مستلزم وجود احزاب توانمند از یک‌سوی و نیز اشاعه نگرش‌های متساهلانه، مدارا جویانه (نگاه غیرایدئولوژیک)، محققانه و پژوهشگرانه دستگاه‌های سیاسی - امنیتی است تا پتانسیل گروه‌های امنیت‌سوز را کاهش دهد.

د) احزاب و مؤلفه‌های تحقق حکمرانی

اولین گام یا مؤلفه شاخص‌ساز حکمرانی امنیتی، پیدایش درک منشوری یا چندضلعی از مفهوم امنیت در اذهان کارگزاران سیاسی است چراکه امنیت پدیده‌ای مطلق، تک‌بعدی، سخت‌افزاری و عینی صرف و مختص دولت نیست بلکه، نسبی و بسته به شرایط و اوضاع و احوال ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، روانی و سیاسی به خود می‌گیرد. از این حیث، احزاب نقش مهمی در تزریق این ادراک به دستگاه‌ها و بخش‌های مختلف تأمین امنیت دارند؛ بالأخص، در نهادهای امنیتی ایران که نگاهی غالباً سخت، تک‌بعدی و ساده نسبت به مفهوم امنیت وجود دارد. نمود بارز این امر را می‌توان در قوانین، وظایف و نگاه شورای امنیت کشور، به‌عنوان مهم‌ترین نهاد امنیتی تصمیم‌گیر در حوزه داخلی، مشاهده کرد؛ مثلاً در این شورا «اعضای نظامی و انتظامی حاضر در جلسات بیشتر به ارائه اخبار و گزارش‌های امنیتی، نظامی و انتظامی می‌پردازند. برای نمونه، گروه‌های تروریستی از مرزهای شرقی یا غربی قصد ورود به کشور دارد؛ محموله مواد مخدری از مرز شرقی وارد شده و تحت کنترل است؛ جریان اپوزیسیون خارج از کشور فراخوان تجمع داده است» (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۳۷). البته نهادهای دیگری نیز وجود دارند همچون شورای عالی انقلاب فرهنگی و سازمان مدیریت بحران کشور که توانایی شناسایی مسائلی که هنوز تبدیل به مسائل امنیتی نشده‌اند اما از ظرفیت بالقوه‌ای برخوردارند را دارند. احزاب توانمند با ارتباطاتی که با شهروندان، بخش‌های مختلف، قومیت‌ها و گروه‌ها دارند، می‌توانند موضوعات و مسائل امنیتی را با اطلاعاتی که آن‌ها دریافت می‌کنند شناسایی کرده، در مورد کم‌وکیف آن‌ها جستجو کنند و آن‌ها را به دستگاه‌ها، بخش‌ها و نهادهای تحقیقاتی، اطلاعاتی و اجرایی امنیتی مخابره کنند؛ امری که هم به فهم چرایی مسئله و موضوع امنیت در زمان و موقعیتی خاص کمک می‌کند و هم راهکارهای مناسب جهت پیش‌بینی، پیشگیری، اطمینان و اجرا را در اختیار بخش‌های حکمرانی امنیتی قرار می‌دهد.

مطابق با مفهوم حکمرانی امنیتی، چنانچه ادراک از مفهوم امنیت در نهادهای امنیتی تغییر پیدا کند، آن‌گاه هم مشارکت شهروندان و بخش‌های خصوصی و عمومی در تأمین امنیت ضرورت پیدا می‌کند و هم کانال‌های مشارکت ورود آن‌ها به عرصه سیاست‌گذاری‌های امنیتی فراهم می‌شود. امروزه جامعه ایران دچار معضلات متعددی است همچون، شکاف نسل‌ها، تعارضات هویتی، جمعیت جوان و بیکار و در جستجوی هویت و ناامنی‌های محتمل در آینده. از نظر هانتینگتون، احزاب با جذب آن‌ها در یک فرایند مشارکت‌آمیز و نهادمند می‌توانند زمینه‌های ناامنی احتمالی را کاهش دهند. دیگر معضلات و مسائلی همچون بحران منابع طبیعی، آب و انرژی، تغذیه، مهاجران افغانی، اعتراضات بخش‌های کارگری، کشاورزی، دانشجویی و غیره، در کنار معضلات پیشین، ضرورت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های امنیتی را دوچندان می‌کند؛ این سیاست‌گذاری‌ها در عرصه اجرا زمانی سر از موفقیت برمی‌آورند که شهروندان و افراد درگیر در معضلات فوق‌نقشی حتی حداقلی در طراحی

سیاست‌گذاری‌ها و حتی اجرای آن‌ها داشته باشند. این مهم محقق نمی‌شود مگر از رهگذر کانال ارتباطی احزاب بتوانند در الگوی حکمرانی امنیتی، آن‌هم به‌واسطه عضوگیری و جذب مشارکت آن‌ها در ستادها و شعبه‌های حزب.

زمانی که در حکمرانی امنیتی فرضی در ایران (در آینده) مشارکت شهروندان و گروه‌های مختلف در امر تأمین امنیت محقق شد، نوبت به تصمیم‌گیری‌های امنیتی و اجرای آن فرامی‌رسد. تصمیمات غیرمتمرکز اما هماهنگ باهم به‌وسیله نهادها و بخش‌های تأمین امنیت از ویژگی‌های اساسی حکمرانی امنیتی است. احزاب به چنین روندی کمک خواهند کرد. ایران از جمله کشورهایی است که نظام انتخاباتی آن مبتنی بر نظام کاندیدامحور است و نه حزب‌محور؛ از این حیث، به گفته دیوید فارل «در کشورهای دسته اول احزاب سیاسی یا اصلاً وجود ندارند یا ضعیف و ناتوان‌اند و در عرصه سیاسی نقش چندانی ندارند؛ اما در کشورهای دسته دوم احزاب سیاسی تقویت می‌شوند» (خیری‌اصل و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۸). در قوانین مشروطه و جمهوری اسلامی ایران، انتخاب‌شدن هر فردی نه به‌صورت حزبی بلکه بر اساس کاندیداتوری خود وی است. وقتی که یک نظام انتخاباتی، حزب‌محور و انتخاب اعضای آن نسبی‌محور (بدین معنی که همه نهادها بسته به تعداد، سهمی حتی ناچیز در انتخاب اعضای کلیدی آن داشته باشند) باشد، آن‌گاه احزاب سیاسی نقش مؤثرتری در ایجاد زمینه‌های تصمیمات غیرمتمرکز اما هماهنگ خواهند داشت. در نظام چندحزبی که متناسب شرایط سیاسی-اجتماعی ایران است، احزاب از کانال‌های متعددی برای دریافت اطلاعات از جمله اطلاعات امنیتی برخوردار هستند که توسعه هر یک از این کانال‌ها و برآیند کانال‌های اطلاعاتی باهم و با گروه‌های مختلف می‌تواند تصمیمات غیرمتمرکز را تسهیل ببخشد چراکه تصمیماتی که افراد دخیل در آن‌ها متفاوت باشند و گروه‌ها و بخش‌های تأمین امنیت که با احزاب مختلف در ارتباط هستند نیز متفاوت باشند، منطقاً به تصمیم‌گیری‌ها غیرمتمرکز منتهی می‌شود. از سوی دیگر، سیاست‌گذاری‌های احزاب و نیز ارتباطاتی که هر حزب با کل بدنه نظام تأمین امنیت برقرار می‌کند، در ایجاد هماهنگی بین بخش‌های امنیتی بسیار مؤثر واقع می‌شود. به‌عنوان مثال، در اعتراضات دوره‌ای که ظرف چندسال اخیر در واکنش نسبت به اخبار گرانی بنزین صورت گرفت، احزاب توانمند در صورتی که کانال‌های ارتباطی حکمرانی امنیتی را در اختیار داشتند قادر بودند وقوع آن و مسائل امنیتی مرتبط با آن را به‌خوبی پیش‌بینی کنند؛ مثلاً از اطلاعاتی که احزاب می‌توانستند در مورد صحت خبر گرانی به دست آوردند تا پیش‌بینی در مورد رفتار واکنشی هر گروه، محله یا منطقه‌ای نسبت به آن و نیز ایجاد هماهنگی بین بخش‌های مختلف تصمیم‌گیر در گذر بی‌خطر از آن بحران.

سؤالی که مطرح می‌شود آن است که آیا احزاب می‌توانند در اجرای تصمیمات امنیتی نقش ایفا کنند و نقش آن‌ها در این امر به صلاح جامعه است یا خیر؟ در پاسخ باید گفت که نقش احزاب در این مسئله بحث‌انگیز و چالش‌برانگیز است. قوانین فعلی نیز اجازه عضویت و فعالیت نیروهای امنیتی و انتظامی در احزاب سیاسی را نداده است. مطابق ماده پنج قانون احزاب سیاسی (۱۳۹۵)، کارکنان وزارتخانه‌های اطلاعات، نیروهای شاغل در بخش‌های نظامی و انتظامی کشور، کارکنان دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح از عضویت در احزاب سیاسی محروم هستند. در نهادهای امنیتی کشور نیز به نظر می‌رسد احزاب، نقشی در اجرای تصمیمات نداشته باشند. البته ممکن است جناحی خاص و نه حزب، بیشترین تأثیرگذاری را داشته باشند؛ این در حالی است که در کشورهای توسعه‌یافته، احزاب نقش زیادی در تصمیم‌گیری‌های امنیتی دارند. مثلاً بسیاری از مسائل امنیتی و راهکارهای مواجهه با آن در دوره ریاست‌جمهوری دموکرات‌ها در آمریکا متفاوت از جمهوری خواهان است؛ از انتخاب مشاور عالی امنیت ملی تا انتخاب رئیس و اعضای بلندپایه سازمان سیا و اف‌بی‌آی و غیره که همه از سیاست‌های حزبی تأثیر می‌پذیرند. در نتیجه، احزاب، حداقل نقشی که در این میان دارند این است که مسئولیت‌پذیری مقامات امنیتی نسبت به تصمیمات خود را افزایش می‌دهند؛ آن‌هم بدین دلیل که ارتباط و وابستگی مقامات به حزب بر اعتبار حزب تأثیر زیادی می‌گذارد؛ اما در ایران مثلاً تصمیمات شورای امنیت کشور- که مهم‌ترین نهاد تأمین‌کننده امنیت است- به خاطر فقدان مجاری ارتباطی و وابستگی حزبی، در اکثر اوقات در حد توصیه، پیشنهاد و گوشزد

باقی می‌ماند. از این حیث، از آنجاکه هر یک از اعضای شورای امنیت کشور عضو نهاد دیگری نیز هستند «هر یک در ساختار وظایف قانونی خود شرح وظایفی دارند که مقدم بر تصمیم‌های شورا {ی امنیت کشور} است. با توجه به این‌که در بند «د» ماده ۱ شرح وظایف و اختیارات شورای امنیت کشور بر این نکته تأکید شده که شورا باید حدود اختیارات هر یک از ارگان‌ها و نهادها را در چارچوب وظایف قانونی آن‌ها تبیین کند، به نظر می‌رسد شورای امنیت کشور، نهادی یادآوری‌کننده است که وظایف دستگاه‌ها را به آن‌ها گوشزد می‌کند» (صدرانیا، ۱۳۹۹: ۱۴۱). همچنین، تا حدودی ناهماهنگی‌ها و تداخل وظایف دیگر نهادها با شورای امنیت کشور موجب شانه‌خالی کردن برخی مسئولین از وظایف خود نسبت به مسائل امنیتی می‌شود؛ اینجاست که حزب می‌تواند بر اجرای تضمینی تصمیمات امنیتی و مسئولیت‌پذیری کارگزاران، به دلایل که در سطور فوق بدان پرداخته شد، مؤثر واقع شود.

یک بعد دیگر اثرگذاری احزاب، مسائل امنیتی در جغرافیا و نواحی محلی است که می‌تواند از احزاب سیاسی تأثیر بپذیرد. به نظر می‌رسد که نقش احزاب در این خصوص، پارادوکسیکال است «بدین‌صورت که احزاب ممکن است هم امنیت را تأمین کند و هم درعین حال آن را در همان ناحیه به تحلیل ببرند»؛ به‌عنوان مثال، وضعیت احزاب سیاسی در لبنان حاکی از چنین وضعیتی است: «هدف اولیه احزاب سیاسی لبنان حفاظت از اعضای خود است و حتی ایجاد یک رابطه عمیق‌تر میان خود و اعضا است. اینکه این رویه چه تأثیرات منفی بر هم‌شهریان حزب از جمله خود حزب دارد مسئله‌ای فرعی است» (Stedem, 2021: 9). از نظر گامبتا^۱ نقش احزاب در چنین مواردی به‌مثابه نقش مافیا می‌ماند «مافیا خود در تزریق بی‌اعتمادی منظم به بازار علاقه‌مند است بدین دلیل که تقاضا برای کالایی که خود می‌فروشد افزایش پیدا کند: {یعنی کالای} محافظت... درآمدی که مافیا کسب می‌کند و قدرتی که از آن بهره‌مند می‌شود، اساساً محصول بی‌اعتمادی است» (Gambetta: 1993: 25). البته این پارادوکسیکال را می‌توان در جوامع در حال توسعه از بین برد، آن‌هم از طریق شکل‌گیری احزاب توانمند؛ چراکه برعکس آن، مادامی که حزب از ساختار قوی (یعنی تشکیلات درونی و جایگاه اجتماعی) برخوردار نباشد «قادر نخواهند بود تا بر مشارکت داوطلبانه شهروندان در دیده‌بانی محله یا بر آن‌ها به‌عنوان مخربان^۲ {امنیتی} اتکا کنند» (Stedem, 2021: 13). هنگامی که حزب از ساختار قوی برخوردار باشد، می‌تواند با ایجاد شعبه‌ها در مناطق و جغرافیای مختلف، گروه‌ها و شهروندان آن منطقه را در تصمیم‌گیری‌های امنیتی و اجرای آن و البته به‌صورت هماهنگ با دیگر بخش‌های جغرافیایی - به‌واسطه ارتباطات شبکه‌ای که با شعبه‌های دیگر در مناطق دیگر دارد - کمک کند. از این حیث، مطابق با قانون فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی مصوب سال ۱۳۹۵ به احزاب اجازه داده شده است تا در استان‌ها شعبه‌هایی را دایر کنند. این گام اول است اما گام‌های دیگری که به تفصیل در فوق بدان‌ها اشاره رفت، می‌بایست برداشته شود تا هر استان یا ناحیه‌ای آماده پذیرش تصمیمات و اجرای آن‌ها از رهگذر یاری‌جستن از احزاب برای چنین تصمیمات و اقدام‌هایی باشند.

نتیجه‌گیری

اقدام اولیه در راستای تحقق حکمرانی امنیتی همانند تحقق حکمرانی، شکل‌گیری احزاب توانمندی است که تقویت آن‌ها به‌شدت متأثر از اصلاح سیاست‌گذاری‌های موجود است. قدم‌های بعدی به‌منظور تحقق حکمرانی امنیتی در ایران شامل ایجاد بسترها و شاخص‌هایی همچون فرهنگ‌سازی و پذیرش، هماهنگ‌سازی، مسئولیت‌پذیری، توسعه نگاه منشوری به امنیت و غیره است. محققاً، با شکل‌گیری این بسترها،

1. Gambetta

2. Gambetta

3. informants

حکمرانی امنیتی با اراده جامعه سیاسی به راحتی قابل وصول است. الگوی حکمرانی امنیتی در ایران امروزه همچون الگوی حکمرانی، هم مطلوب است هم لازم. مطلوب به خاطر برخورداری شهروندان از حق مشارکت در امور سیاسی و امنیتی (در زمینه حکمرانی امنیتی) و لازم است به خاطر پیچیدگی‌های فرایند تأمین امنیت در جهان غیرمتمرکز، پیچیده و شبکه‌ای امروز و نیز کاهش هزینه‌ها و بهینه‌سازی سازوکارهای تأمین امنیت. ایران همانند هر کشوری به دالان و شبکه حکمرانی جهانی پرتاب شده و بهتر است هر چه زودتر، کارآمدی و ضرورت چنین الگویی درک شود. اینکه نظام سیاسی تا چه حد حاضر است در پذیرش الزامات و ابعاد حکمرانی و نیز حکمرانی امنیتی از خود انعطاف نشان دهد مسئله‌ای است که می‌بایست در پژوهش‌ها و تحقیقات آینده بدان پرداخته شود.

مسلماً این نوشتار همانند هر پژوهش دیگری دارای خلأها و نارسایی‌هایی است از جمله عدم ارائه اطلاعات امنیتی به خاطر فقدان دسترسی نگارنده به اطلاعات امنیتی که خود منطقاً نتیجه حساسیت اطلاعات امنیتی است؛ لذا، نگارنده در تلاش بوده تا بر اساس آثار و نوشته‌های موجود نقش احزاب در تحقق حکمرانی امنیتی به عنوان نظام تأمین امنیت در آینده ایران را تبیین و تشریح کند. محققاً، در تحقق الگوی حکمرانی امنیتی در ایران عوامل دیگری نیز دخیل هستند که نوشتار پیش‌رو می‌تواند الگوی تحلیلی - تطبیقی مشابهی را برای بررسی دیگر عوامل و نقش آن‌ها در تحقق حکمرانی امنیتی در تحقیقات و نوشتارهای آینده ارائه دهد.

منابع

- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۷۸)، احزاب، ثبات سیاسی و امنیت، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره چهارم، صص ۱۰۰ - ۱۳۱
- اسمیت، بی. سی. (۱۳۷۸)، احزاب سیاسی و کثرت‌گرایی در جهان سوم، ترجمه امیرمحمد حاج‌یوسفی، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره‌های ۱۴۱-۱۴۲، صص ۵۸-۶۹
- آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۵)، *ایران بین دو انقلاب*، چاپ دهم، تهران: نشر مرکز
- بوزان، باری (۱۳۸۹)، *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- خیری‌اصل، خیراله، امیرمسعود شهرام‌نیا، حمید نساج و عباس حاتمی (۱۳۹۸)، تأثیر سیاست‌های حزبی جمهوری اسلامی ایران بر حیات احزاب سیاسی، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، سال سیزدهم، شماره ۴۶، صص ۲۳-۴۶
- دوورژه، موریس (۱۳۵۷)، *احزاب سیاسی*، رضا علومی، تهران: انتشارات امیرکبیر
- راسکین، مایکل، جی.، رابرت ال. کورد، جیمز ای. مدایروس و والتر اس. جونز (۱۳۹۲)، *درآمدی بر علم سیاست*، ترجمه علی اردستانی، تهران: نشر قومس
- صادقی‌جقه، سعید (۱۴۰۰)، سیاست‌زدگی و حکمرانی امنیت ملی؛ روندها، الگوها و پیامدها، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۲۴، شماره اول، صص ۶۵-۱۱۷.
- صدرانیا، حسن (۱۳۹۹)، ارزیابی نقش شورای امنیت کشور در ساختار حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال بیست و سوم، ش ۴، صص ۱۱-۱۴۵
- عالم، عبدالرحمن (۱۳۸۶)، *بنیادهای علم سیاست*، چاپ هفدهم، تهران: نشر نی
- فوران، جان (۱۳۹۵)، مقاومت شکننده، تاریخ تحولات اجتماعی ایران از صفویه تا سال‌های پس از انقلاب اسلامی، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا
- *قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران* (۱۳۸۱)، تدوین‌گر: جهانگیر منصور، تهران: انتشارات دوران
- *قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته‌شده* (مصوب ۱۳۶۰/۰۶/۷)، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، معاونت حقوقی ریاست‌جمهوری <https://qavanin.ir/Law/PrintText/83451>
- *قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی* (مصوب ۱۳۹۵)، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
- کدی، نیکی (۱۳۸۳)، *نتایج انقلاب ایران*، تهران: ققنوس
- *متمم قانون اساسی مشروطه* (بی‌تا)، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
- مختاری اصفهانی، رضا (۱۳۹۲)، *پهلوی اول از کودتا تا سقوط*، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه
- مکی، حسین (۱۳۷۰)، *زندگانی سیاسی سلطان احمدشاه*، تهران: انتشارات کبیر
- موسوی‌نژاد، سیدولی (۱۳۹۳)، *پیچیدگی سیاست در ایران*، تهران: انتشارات تیسرا
- هریمی‌نژاد، کمال‌الدین، رجب ایزدی و فایقه چلبی (۱۳۹۷)، کارکرد احزاب سیاسی در تنظیم روابط قوای حاکم؛ مطالعه تطبیقی نظام‌های انگلستان، آمریکا و ایران، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۳۵-۶۵
- هیوود، آندره (۱۳۹۵)، *سیاست*، ترجمه عبدالرحمن عالم، چاپ ششم، تهران: نشر نی
- یزدان‌فام، محمود (۱۴۰۱)، سیاست خارجی و حکمرانی امنیت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۲۵، شماره چهارم، صص ۲۱۷-۲۴۷.

References

- Ball, Alen R. (1951), *Modern Politics and Government*, London, Oxford University Press
- Cammett, M. (2014), *Compassionate Communalism: Welfare and Sectarianism in Lebanon*, Cornell University Press
- Carver, M. (1992), *Tightrope Walking: British Defence Policy since 1945*, London: Random Century
- Corstange, D. (2016), *The Price of a Vote in the Middle East: Clientelism and Communal Politics in Lebanon and Yemen*, Cambridge University Press
- Daase, Christopher; Friesendorf, Cornelius (2010), *Security Governance and the Problem of Unintended Consequences*, in: Christopher Daase and Cornelius Friesendorf (ed), *Rethinking Security Governance*, New York: Routledge
- Gambetta, D. (1993), *The Sicilian Mafia: The business of private protection*, Harvard University Press
- Hufty, M. (2011), *Investigating Policy Processes: The Governance Analytical Framework*, In: U, Wesmann & H. Hurni. (eds), *Research for Sustainable Development: Foundations, experiences, and perspectives*, Geneva: Geographica Bernensia
- Jessop, B. (2000), *Governance Failure*, in Gerry Stoker (ed.), *The New Politics of British Local Governance*, pp. 11-32. Basingstoke: Macmillan
- Karnonen, Laury (2007), *Legislation on Political Parties; A Global Comparison*, *PARTY POLITICS*, Vol. 13 (4), pp: 437-455
- Kirchner, Emil J. (2007), *Regional and Global Security Changing Threats and Institutional Responses*, In: Emil J. Kirchner and James Sperling (eds), *Global Security Governance Competing Perceptions of Security in the 21st Century*, London: Routledge
- Krahnmann, Elke (2003), *Conceptualizing Security Governance*, *Journal of the Nordic International Studies Association*, Vol. 38(1): 5-26. (www.ps.au.dk/NISA)
- Liao, Danzi (2012), *Security Governance: An Alternative Paradigm?*, *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 2 (1)
- Ocakli, F. (2015), *Notable Networks: Elite Recruitment, Organizational Cohesiveness, and Islamist Electoral Success in Turkey*, *Politics & Society*, Vol. 43(3), pp: 385-413 <https://doi.org/10.1177/0032329215584790>

- Pearlman, W. (2011), *Violence, Nonviolence, and the Palestinian National Movement*, Cambridge University Press <http://ebookcentral.proquest.com/lib/brandeis-ebooks/detail.action?docID=807203>
- Schroeder, Ursula C.; Chappuis, Fairlie; Kocak, Deniz (2014), Security Sector Reform and the Emergence of Hybrid Security Governance, *International Peacekeeping*, Vol. 21 (2), pp: 214–230
- Shearing, C. (2005), Nodal Security, *Police Quarterly*, Vol. 8(1), pp: 57–63
- Stedem, Kelly (2021), Political Parties and the Provision of Non-State Security in Lebanon, *Middle East Initiative*, Harvard University: John F. Kennedy School of Government
- Ullman, R. H. (1983), Redefining Security, *International Security*, Vol. 8(1), pp: 129–153
- Zoli, Corri (2017), The Changing Role of Law in Security Governance, *Syracuse Law Review*, Vol. 67, pp: 613-619

